

Malowidło ściennie Koronacja Karola Roberta przez Pannę Marię (1317 r.). Technika: kombinowana, secco-fresco. Wymiary: 473x185 cm.

Malowidło odkryto w 1861 r. Zostało odrestaurowane w trakcie prowadzonych w estetyce neostylowej prac w prezbiterium i nawie w latach 1888–1889. Wykonawcą renowacji był Feliks Daberto, a nie, jak do dzisiaj pozostało w tradycji, Ferenc Storno. Bez podania źródła wymienia się również datowane na lata 1940–1943 prace renowacyjne prowadzone przez Józefa Hanulę. W 2005 r. malowidło odnawiali specjaliści Urzędu Ochrony Zabytków z Regionalnej Pracowni Konserwacji w Lewoczy, pod kierunkiem rzeźbiarza Ladislava Székelya.

Malowidło ze sceną koronacji Karola Roberta Andegawskiego bywa łączone ze zwycięstwem i utrwaleniem władzy pierwszego Andegawena na tronie węgierskim. W znajdującej się w centrum kompozycji iluzjonistycznej wnęce jest przedstawiona siedząca na tronie Madonna z Chrystusem, nieco zwrócona ku dwóm adorującym postaciami w lewej części obrazu, bliżej tronu władcy. Według widocznego wyżej napisu, za nim powinien znajdować się spiski żupan Franciszek z Szemszy. Po przeciwległej stronie, bliżej tronu, adorująca postać podająca w kierunku Madonny koronę, to arcybiskup ostrzyhomski Tomasz.

Za nim klęczy spiski prepozyt Henryk. Kompozycję zamyka iluzjonistyczna rama z motywem roślinnym liści akantu. Nad kompozycją figuralną widoczny jest szerszy pas ornamentalny, z motywem wici roślinnej i kwiatów. Między postaciami znajdują się atrybuty ich pozycji społecznej. Poszczególne postacie konkretyzują pseudogotyckie napisy. Według najnowszych wyników badań Magdaleny Janovskiej malowidło znajdowało się wśród innych, dzisiaj już w większości zniszczonych obrazów.

Na podstawie tekstu dokumentu umieszczonego po prawej stronie, między postaciami biskupa Tomasza i prepozyta Henryka, malowidło było datowane na rok 1317. W trakcie ostatniej renowacji potwierdzono, że obecny napis jest młodszy. Ale w czasie badań sondażowych w obrębie dokumentu znaleziono fragment starszego pisma. Napisy identyfikujące poszczególne postacie są XIX-wieczne. Ich analizę paleograficzną przeprowadził Juraj Šedivý. Napis po stronach Madonny i Dzieciątka – 2 linijki: *mater meys / X Xc*. Napis przy postaciach świeckich – lewa strona obrazu: *flos i(n)vent [us?] ...at meri(tis)... / Castellanus Fran(cissus) [de?]*. Inicjały na tarczy: *F[ranciscus] / F[ranciscus] / F[ranciscus] / F[ranciscus]*. Napisy przy postaciach kościelnych – prawa strona obrazu: *Thomas Achi [e] pi [s] co [pus] St [trigoniensis] / Herricus / p[re] p[o]situs / fecie istot op[us] / inpingi*. Napis na dokumencie:

ad te s[et] su[s]pira / mu [s] s[et] si non ducis / d[e]viam[us] s[et] [er] g[o] doce q[ui]d s[et] / agam[us] v[irgo] m[ei] [et] meis / misere- aris s[et] A[n]no d[omi]ni / M CCC d[e]Cimo sep[ti]mo. Napis na tarczy z kapeluszcami: *h[enri] / c[us] / p[re]posi / t[us]*.

Szczegółowej interpretacji namalowanej kompozycji dokonał ostatnio Milan Togner. Potwierdził swoją wcześniejszą opinię o widocznym wpływie malarstwa włoskiego końca XIII w., a malowidło uważał za „jeden z pierwszych zwiastunów orientacji włoskiej” w słowackim malarstwie ściennym pierwszej połowy XIV w. Przypuszcza, że jego autorem mógł być włoski malarz z kręgu dworu Karola Roberta. Malarzowi, ewentualnie jego pracowni, Togner przypisywał również autorstwo innych malowideł na Spiszu – w Drawcach, Łomnicy Wielkiej. Wartość artystyczną dzieła ocenia wysoko za niezwykle w ówczesnej twórczości malarzkiej w regionie środkowo-europejskim rozwiązanie sceny.

Podobny motyw sakralizacji koronacji władcy przez świętego znajduje się w neapolitańskim środowisku dworskim. W 1317 r. Simone Martini dla neapolitańskiego króla Karola Roberta Andegaweńskiego, stryja węgierskiego imiennika, namalował niezwykle kompozycję podwójnej koronacji. Święty Ludwik IX świecka koronę przekazuje bratu Karolowi, a sam otrzymuje niesioną przez aniołów koronę niebiańską. Zarówno w malowidle neapolitańskim, jak i spiskim widoczny jest ówczesny, realny kontekst poli-

tyczny. W sposób przejrzysty chcą podkreślić prawowitość sukcesji. W przypadku koronacji spiskiej korona znajduje się w rękach arcybiskupa ostrzyhomskiego, który miał prawo koronacji króla węgierskiego. Ale władcę koronuje sama Panna Maria z Dzieciątkiem na kolanach. Gest ten znany jest już ze środowiska bizantyjskiego. Ale może również przypominać zawierzenie Królestwa Węgier Pannie Marii (*Regnum Marianum*). Ta polityczna doktryna węgierskiej państwowości werbalizuje się najpóźniej w *Kronice węgiersko-polskiej* z pierwszego trzydziestolecia XIII w.

Malowidło zaznacza również wyjątkową pozycję w Królestwie Węgier Spisza (*Terra Scepusiensis*), jednego z nadziałów królów węgierskich. W kompozycji reprezentują go dwaj przedstawiciele – spiski prepozyt i spiski żupan. Wyjątkowa pozycja prepozyta Henryka nie podlega dyskusji. Urząd objął po Pawle, który według tradycji, był równocześnie kanclerzem królowej Marii Piastówny. Ten urząd pełnił prawdopodobnie także Henryk. Dzięki niemu uzyskał później tytuł biskupa wespiemskiego. Z drugiej strony dyskusję wywołuje identyfikacja przedstawiciela władzy świeckiej, za którego uważa się Franciszka z Szemszy. Ale we wspomnianym roku już dwa lata żupanem spiskim był Filip Druget, prawa ręka króla, nie tylko na Spiszu.

Chorosaphia Hungarica.
 Tota Hungaria in quatuordecim provincias dividitur, quarum nomina sunt: Croatia, Slavonia, Transylvania, Banat, Voivodina, Serbia, Bosnia, Herzegovina, Montenegro, Albania, Macedonia, Greece, Turkey, Romania, Bulgaria, Serbia, Croatia, Bosnia, Herzegovina, Montenegro, Albania, Macedonia, Greece, Turkey.

Eine kurze und barckhafte Beschreibung der Ungarischen.
 Die Königreich Hungaria ist ein Reich in Europa, das sich über einen großen Teil der Karpaten erstreckt. Es ist ein Reich, das von den Türken, den Osmanen, besetzt wurde, aber jetzt wieder unabhängig ist. Die Hauptstadt ist Budapest. Die Sprache ist Ungarisch.

Einige Nachrichten von den Provinzen des Reichs Hungaria.
 Das Reich Hungaria ist in vierzehn Provinzen getheilt. Die Provinzen sind: Croatia, Slavonia, Transylvania, Banat, Voivodina, Serbia, Bosnia, Herzegovina, Montenegro, Albania, Macedonia, Greece, Turkey, Romania, Bulgaria, Serbia, Croatia, Bosnia, Herzegovina, Montenegro, Albania, Macedonia, Greece, Turkey.

Mapa Lazara lub *Tabula Hungariae* z 1528 r. jest najstarszą zachowaną mapą Węgier, a równocześnie także Słowacji. Dzięki temu stanowi ważne źródło historyczne i geograficzne, pozwalające poznać obszar dawnego Królestwa Węgier na przełomie średniowiecza i czasów nowożytnych. Mapa obejmuje rozległą sieć osadniczą – ogółem ponad 1 400 osad, z tego 289 z terytorium Słowacji i to w skali 1:1 093 000. Rzeźba terenu jest oddana metodą kopczyków. Na pierwszy rzut oka największym „brakiem” mapy jest jej niewłaściwa orientacja, która prawdopodobnie jest wynikiem wpływu ówczesnych uproszczonych wyobrażeń o biegu Dunaju. W związku z tym cała mapa jest obrócona o ponad 45° w lewo.

Tabula Hungariae jest cennym przykładem związków kartografii węgierskiej i niemieckiej. Ciekawa jest również z językowego punktu widzenia, ponieważ nazwy geograficzne są podane w języku miejscowym. W przypadku Słowacji oznacza to, że autor mapy dawał pierwszeństwo nazwom słowackim przed węgierskimi, niemieckimi czy łacińskimi. Lazarus, którego tożsamość długo opierała się jedynie na krótkiej informacji z mapy mówiącej, że był sekretarzem arcybiskupa ostrzyhomskiego Tomasza Bakócza, w rzeczywistości był słowackim szlachcicem o nazwisku Michał Rozeń z Mitic († 1542), ostatnim opatem opactwa cystersów w Szczawniku Spiskim i co paradoksalne, będącym na służbie Jadwigi Cieszyńskiej, matki Jana Zapolyi, rywala Ferdynanda I w walce o tron węgierski.

W dolnej części znajduje się sporządzony w języku łacińskim i niemieckim krótki opis terytorium Węgier i osadnictwa. W tekście na plan pierwszy wysuwa się dążenie autora do podkreślenia autochtonizmu germańsko-niemieckiego na obszarze Kotliny Karpackiej, a to przez opis walk plemion germańskich z plemionami koczowniczymi (w związku z Arnulfem wspomina również Świętopelka i Państwo Wielkomorawskie). Swoją dygresję historyczną nieznanemu autorowi kończy na roku 908 i klęską Bawarów oraz przybyciem starowęgierskiego związku plemiennego. Jego stwierdzenie o końcu sześćsetletniego panowania Węgrów jest w duchu świętowania wkroczenia na tron węgierski Habsburgów. Wszyscy trzej wydawcy mapy byli pochodzenia niemieckiego i pupilami Habsburgów. Georgius Tanstetter/Collimitius (1482–1535) był humanistą zajmującym się studiowaniem astronomii, astrologii i matematyki oraz osobistym lekarzem cesarza Maksymiliana I, od 1530 r. osobistym lekarzem dzieci Ferdynanda I. Johannes Spiessheimer/Cuspinianus (1473–1529), od 1500 r. rektor Uniwersytetu Wiedeńskiego, był również głównym bibliotekarzem biblioteki cesarskiej i kierował archiwum rodziny cesarskiej. Na służbie Maksymiliana I działał jako dyplomata i polityk, a przede wszystkim jako jego główny doradca. Petrus Bienewitz/Apianus (1495/1501–1552), matematyk, astronom, kartograf i drukarz za działalność naukową został przez cesarza Karola V wyniesiony do stanu szlacheckiego i mianowany nadwornym matematykiem cesarza.

„Mapa Węgier na czterech kartach, sporządzona przez Lazara, znanego męża, niegdyś sekretarza kardynała ostrzyhomskiego Tomasza. Przejrzał i uzupełnił Georgius Tanstetter Collimitius, po raz pierwszy wydał Johannes Cuspinianus. Najjaśniejszemu Ferdynandowi, królowi węgierskiemu i czeskiemu, następcy tronu hiszpańskiego i wielkiemu księciu Austrii. Pod patronatem Jego Wysokości wydaje na użytek chrześcijan ingolsztacki matematyk Petrus Alpinus z Leyssnigu, roku Pańskiego 1528”.

Veronika Kucharska